

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 20 – 1/2013.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_13/kauhanen.pdf]

HANKE-ESITTELY

Raportti Nautelankosken museon sotahistoriallisesta tutkimusprojektista -

SOTA – VETERAANIEN MUISTOISTA MUSEON MUISTIIN -HANKE

Riku Kauhanen

Liedon Nautelankosken museon hanke Sota – veteraanien muistista museon muistiin alkoi vuonna 2012 Museoviraston avustuksen turvin. Hankkeen tarkoituksena oli kerätä sotiin ja Liedon sota-aikaan liittyvää tietoa. Samalla hankkeessa tutkittiin museon omaa valokuvakokoelmaa sekä museon perustajan, Lauri Nautelan sotatietä. Työtä tehtiin pääasiassa haastatteluilla, arkistotutkimuksilla sekä digitoimalla aineistoa museon kokoelmiin. Hanke on ollut kiireellinen, sillä veteraanit alkavat olla hyvin iäkkäitä. Viimeisimmän tiedon mukaan Liedon alueella elää vielä 156 sotaveteraania, lotat mukaan laskettuina. Heistä ehdittiin haastattelemaan vain pientä osaa vuonna 2012. Hankkeessa tuotetaan myös yläkoulun historianoppilaille tietopaketti sota-ajasta.

HAASTATTELUT

Haastatteluissa oli yleensä mukana sanelin, jolla haastattelut taltioitiin. Joissakin tapauksissa haastattelu toteutettiin tekemällä kirjalliset muistiinpanot. Pariin otteeseen haastattelut koskivat ainoastaan museon keräämiä valokuvia, jolloin tiedot on kirjattu

muistiin ja lisätty kuvien tietoihin arkistoinnin yhteydessä. Haastatteluihin kuuluu myös YLE:n Ajankohtaiselta kakkoselta saatu leikkaamaton versio kaukopartiomies Karl-Johan Norrgårdin haastattelusta.

Olen tähän mennessä haastatellut 20 eri veteraania, lottaa, sodan aikana Liedossa elänyttä, evakkoa tai muulla tavalla tutkimukseen liittyvää henkilöä. Lisäksi tutkija Satu Närhi on haastatellut vuoden aikana karjalaisia evakkoja. Haastattelin monia heistä useaan otteeseen (yhteensä 28 haastattelukertaa), sillä veteraanit osoittautuivat rikkaiksi tietolähteiksi, ja heitä oli haastateltava useista eri aiheista ja eri tavoin. Tavallisesti ensimmäinen haastattelu meni elämäkerran kuulemiseen ja kirjallisten muistiinpanojen tekoon. Samalla sain useissa tapauksissa informantilta valokuvia tai muita dokumentteja museolle digitoitavaksi. Toisella haastattelukerralla mukana oli yleensä suurennoksia valokuvista, joiden avulla henkilöiden ja paikkojen tunnistaminen helpottui. Olin myös laatinut tarkentavia kysymyksiä myöhempisiin haastattelukertoihin. Haastattelututkimus oli paikoitellen vaativaa informanttien korkean iän ja terveydentilan vuoksi.

Haastattelujen ohella keräsin tietoja myös muilta aiheesta tietäviltä henkilöiltä ja tutkijoilta. Esimerkiksi tykistöä käsittelevissä valokuvissa käännyin Hämeenlinnan Tykistömuseon tutkijan Samuel Fabrinin ja panssarikalustoa käsittelevissä kuvissa Parolan panssarimuseon puoleen. Hankkeen yhteydessä oltiin myös luonnollisesti läheisessä yhteistyössä Liedon sotaveteraanit ry:n kanssa.

Haastatteluissa saatiin tietoa vaihtelevasti. Parhaimmat informantit osasivat kertoa vaiheistaan monipuolisesti ja vastasivat kysymyksiin selkeästi. Haastattelujen sisältö on yleensä elämäkerrallista, toisin sanoen haastattelusta käy ilmi ajallisesti etenevä kaari. Haastatteluissa kuvattujen ajankohtien tarkkuus heittää melkoisesti. Selkeimmät muistikuvat liittyivät vuosiin 1941 ja 1944. Asemasotavaiheesta informantit osasivat kertoa vain yleisesti, vaikka tältä ajalta on hyökkäysvaihetta lukuun ottamatta eniten valokuva-aineistoa.

Monet haastateltavat osasivat kertoa Liedon evakoista sekä paikkakunnalle sotaa muilta paikkakunnilta paenneista ja näiden vaiheista. Samoin haastatteluissa käsiteltiin haastateltujen vaiheita ennen sotia sekä jatkosotaa seuranneessa jälleenrakennusvaiheessa. Haastateltuihin kuului myös rauhanturvajoukoissa palvellut informantti, joka osallistui Suomen ensimmäiseen rauhanturvaoperaatioon Suezin kriisin yhteydessä 1956–1957. Omaksi aiheeksi nousivat esille Lietoon jatkosodan aikana päätyneet inkeriläiset ja näiden jatkosodan jälkeiset kohtalot.

PUHDETYÖT, VALOKUVAT JA MUU DIGITOITAVA AINEISTO

Arkeologina toin hankkeeseen mukaan esinetutkimuksen näkökulman ja esitin useita tiedusteluja jatkosodan aikaisista puhdetöistä. Museo onkin saanut digitoitavaksi useita esineitä. Esineiden digitoinnin lisäksi keräsin tietoa niihin liittyvistä tarinoista, käyttöhistoriasta sekä muista esineeseen tai sen tekijään liittyvistä asioista. Pidän puhdetöistä luennon museolla 3.10.2012, minkä lisäksi museolla avautuu vuoden 2013 alussa Jatkosodan valokuvia -näyttelyn yhteyteen puhdetöistä kertova osa.

Suurin osa puhdetöistä on jatkosodan aikaisia. Osan veteraanit ovat tehneet sodan jälkeen, mutta esineet on digitoitu sillä perusteella että sodan aikainen malli on selvästi tunnistettavissa. Kaksi esineistä on vuoden 1918 tapahtumiin liittyviä: Suomenlinnan vankileirillä 1918 tehty volasta sekä Remington-kiväärin patruunasta tehty kirjeveitsi. Lisäksi Liedon sotaveteraanien korsutuvalla olevat puhdetyöt ja muuta heille kuuluvaa esineistöä on digitoitu hankkeen yhteydessä.

Esineistä pyrittiin keräämään tietoa monista eri näkökulmista. Ensimmäkin yritettiin selvittää valmistusajankohta ja materiaali. Materiaali – metalli, puu, tuohi tai muu vastaava – ei ole siinä mielessä itsestäänselvyys, että rintamalla tiettyjen materiaalien käyttö oli kiellettyä tai rajoitettua. Koivu pyrittiin rauhoittamaan vaneriteollisuudelle, samoin helposti työstettävä alumiini oli kielletty puhdetyömateriaali. Monista alumiinipuu-kontupista liikkeukin tarina, että sen alumiini olisi saatu alasammutusta lentokoneesta, mutta materiaali voi yhtä hyvin olla peräisin ”kadonneesta” ruokailupakista. Itä-Karjalan visakoivun työstettävyydestä sekä sopivien pärekoriksi kelpaavien mäntyjen etsimisestä on monia tarinoita.

Toiseksi pyrittiin tutkimaan esineen käyttöhistoriaa. Jotkut informantit pahoittelivat puhdetyöhön sodan jälkeen tehtyjä merkintöjä tai siinä esiintyviä käytön jälkiä. Tällainen pahoittelu on kuitenkin turhaa, sillä on kiinnostavaa, miten esinettä on käytetty ja pidetty esillä sodan jälkeenkin. Lippaita on lahjoitettu vielä 50 vuotta sodan jälkeen, tuohella koristettuja alkoholipulloja on pidetty piilossa, veitsiä on teroitettu ja esineitä on myös hävitetty. On myös muistettava, että esineiden historia jatkuu museon suorittaman digitoinnin sekä esineen palauttamisen jälkeen.

Museo on kerännyt ja kerää myös muuta sota-ajan materiaalia. Erityisesti etsittiin sota-ajan valokuvia, sillä nämä täydentävät museon omaa laajaa kokoelmaa. Valokuvat ovat myös hyödyllisiä informanttien muistin apuna haastatteluissa. Valokuvakokoelman täydentäminen on tärkeää myös ajatellen tulevia näyttelyjä ja julkaisuja. Valokuvia kertyi liki 400, joiden joukossa on myös muita digitoituja kuvia Turun ympäristöstä ajalta ennen sotia. Valokuvien ohella museoon saatiin lisäksi digitoitavaksi muuta materiaalia kuten kirjoja, muistivihkoja, päiväkirjoja, laulun sanoja ja propagandalehtisiä.

TIEDOTTAMINEN JA ASIAKASKYSELYT

Hankkeesta on tiedotettu yleisölle museon blogissa Pikkumuseon haasteet. Samoin Turun Tienoo-paikallislehden kanssa on oltu läheisessä yhteistyössä. Kävin useaan otteeseen Liedon sotaveteraanien korsutuvalla kokouksissa esittämässä kysymyksiä sekä kertomassa hankkeen kulusta. Tiedottamisessa onnistuttiin hyvin sikäli, että yhteydenottoja tuli usein ja esineitä ja muuta materiaalia tarjottiin usein digitoitavaksi.

Projektin aineiston kartuttua riittävästi sovin Turun Tienoon päätoimittajan kanssa kirjoittavani artikkeleita projektissa kertyneen aineiston pohjalta. Lietolaisten sotatie 70 vuotta sitten alkoi ilmestyä lokakuussa 2012, ja sovin kirjoittavani artikkeleita vielä vuoden 2013 puolella. Kirjoitukset ovat olleet erinomainen keino tavoittaa yleisö sekä saattaa tutkimustuloksia näiden ulottuville.

Museolla pidettiin yleisölle viisi luentoa yhteistyössä Liedon-Tarvasjoen kansalaisopiston kanssa. Luennoille osallistui 40–70 kuulijaa, jotka usein toimittivat myöhemmin museolle digitoitavaa materiaalia, ja joista muutamaa haastattelin luentojen jälkeen.

Erityistä huomiota sai lietolaisten ja museon perustajan Lauri Nautelan talvisotaa käsitellyt tekemäni blogikirjoitus. Muolaalaisten seura ry otti kirjoituksen johdosta museoon yhteyttä. Blogikirjoituksessa kuvituksena käytetyt valokuvat olivat harvinaisia otoksia Muolaalta, ja näistä alkoi pitkä kirjeenvaihto muolaalaisten aktiivien kanssa. Seurauksena saatiin muun muassa kesällä 2012 otettuja valokuvia talvisodan aikaisista linnoitteista, joita lietolaiset olivat rakentaneet Muolaan pitäjään. Muolaalaiset toimittivat muutenkin aktiivisesti tuottamaansa materiaalia, artikkeleita ja lehtileikkeitä museolle.

Asiakaskyselyistä merkittävin oli YLE:n toimittajan Jari Hakkaraisen pyyntö saada Ajankohtaiseen kakkoseen käytettäväksi kaukopartioaiheisia kuvia Petrovski Jamin tuhoamisesta 1942. Kuvia käytettiin lähetyksessä 16.10.2012.

ARKISTOTUTKIMUKSET

Tutkimus alkoi etsimällä jo olemassa olevia, mutta vähemmän tunnettuja julkaisuja lietolaisista ja näiden yksiköistä. Tätä varten kävin läpi Kansa taisteli, Suomen sotilas ja Viestimies -lehtien vuosikertoja sekä muita sotahistoriallisia julkaisuja. Ainoana Viestipataljoona 33:a koskevana julkaisuna – lietolaisten 1998 toimitetun sotaveteraanimatrikkelin ohella – löysin pataljoonan komentajan majuri Karkauksen artikkelin 1. Divisioonan viestitoiminnasta, mikä sekin oli vain yleisesitys viestitoiminnasta yksikössä.

Ensisijaisen tärkeää oli saada arkistomateriaalia yksiköistä, joissa lietolaiset palvelivat. Tutustuin kahdesti Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteen (entinen Sota-arkisto) aineistoihin. Molemmilla kerroilla sain kuvatuksi tuhansia asiakirjoja Liedon aseveljet ry:n, JR 35:n aseveliyhdistyksen sekä Viestipataljoona 33:n toiminnasta. Valitsin ensimmäiseksi aiheeksi VP 33:n, sillä tästä yksiköstä oli vähiten tietoa saatavilla. Käydessäni arkistossa suurin osa aineistosta oli valitettavasti Mikkelissä kunnostettavana, mutta onneksi VP 33:n asiakirjat tulivat samana päivänä paikalle luettavaksi. Viestipataljoona 33:n sotapäiväkirjat löytyvät digitoituina Arkistolaitoksen Internet-sivuilta.

Jalkaväkirykmentti 35:n asiakirjat olivat hankkeen aikana sen sijaan edelleen kunnostettavana, ja näihin pääsee käsiksi vasta vuoden 2013 puolivälissä. Erityisen tärkeää olisi saada vahvasti lietolaisista muodostetun esikuntakomppanian asiakirjoja, sillä sen sotapäiväkirjoja ei ole digitoitu.

Käynnilläni Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoissa 14.12. löysin lietolaisen 21-sivuisen kertomuksen hänen sota-ajan vaiheistaan. Lukemissani aineistoissa oli seassa muidenkin varsinaissuomalaisten veteraanien kertomuksia. Aineistot oli lajiteltu vastaajan asumipaikan perusteella, joten tarkempi tutkiminen on tarpeellista Liedossa syntyneiden mutta vastaushetkellä muualla asuvien löytämiseksi.

JATKO JA ARVIO VUODESTA 2012

Hankkeen jatkamista varten on haettu vuodeksi 2013 apurahaa Suomen Kulttuurirahastolta sekä Maakuntarahastolta. Museo on pieneen kokoonsa nähden hyvin aktiivinen toimija Varsinais-Suomessa, mutta ilman jatkorahoitusta hanketta on mahdotonta jatkaa nykyisillä resursseilla. Kiitos Museoviraston antaman avustuksen työtä on kuitenkin saatettu tehdä vuoden 2012 saavutusten verran. Haastateltavat ovat kuitenkin huomattavan iäkkäitä ja joukko pienenee kiihtyvällä tahdilla, joten hankkeen jatkaminen on hyvin perusteltua.

Vuoden 2012 tulokset osoittivat, että lietolaisten sotatie on edelleen pitkälti tutkimatta. Haastatteluilla, digitoinneilla ja arkistotutkimuksilla on tehty arvokasta sekä monipuolista perustutkimusta. Asiakaskyselyjen määrä ja mahdollisuudet vastata niihin ovat osoittaneet, että hankkeen tuottamalla aineistolla on kysyntää. Tutkimuksen tulokset ovat saavuttaneet yleisön myös jatkosodan teemaluennoilla sekä Turun Tienoossa ilmestyvällä, yhä jatkuvalla artikkelisarjalla.

Filosofian maisteri Riku Kauhanen toimii hankkeessa tutkijana. Hän on valmistunut arkeologian oppiaineesta ja opiskelee Turun yliopistossa folkloristiikan arkistolinjalla.

Nautelankosken museo
Nautelankoskentie 40
21360 Lieto As.
museo[at]nautelankoski.net
<http://www.nautelankoski.net/>
<http://nautelankoski.blogspot.fi/>